

Korona kriza ter pravno varstvo v EU, posebej glede temeljnih pravic

*Verica Trstenjak**

POVZETEK

Korona kriza v letu 2020 je povzročila veliko problemov na številnih področjih, posebej v zdravstvu, pa tudi na pravnem področju. To je povzročilo številne pravne postopke na vseh ravneh. Pravno varstvo je tudi v tej krizi eden ključnih elementov delovanja pravne države. Pogosto so bila izpostavljena vprašanja glede temeljnih oziroma človekovih pravic, glede temeljnih (ekonomskih) svoboščin ter glede gospodarstva in konkurence, pa tudi glede drugih pravnih področij, tako na nacionalni kot na ravni EU. V članku bodo zato prikazani pomen učinkovitega pravnega varstva ter posebej pravne možnosti glede sodnega varstva, posebej na ravni EU, torej pred Sodiščem EU. V pravnih postopkih bo pogosto sklicevanje tako na človekove pravice na ravni držav kot tudi na temeljne pravice v EU. Zato bo prikazana tudi ureditev ter možnosti omejevanja temeljnih pravic, ki jih dopušča pravo EU, posebej EU Listina o temeljnih pravicah.

Ključne besede: korona kriza, temeljne pravice, človekove pravice, pravno varstvo, omejitve

* Bivša generalna pravobranilka na Sodišču EU, profesorica za evropsko pravo, Univerza v Ljubljani (Fakulteta za upravo) in Sigmund Freud univerza Dunaj.

The Corona Crisis and Legal Protection in the EU, especially with regard to Fundamental Rights

ABSTRACT

In 2020, the corona crisis has caused many problems in different areas, especially in healthcare, but also in the legal field. This has led to a number of legal proceedings at all levels. Legal protection is one of the key elements of the rule of law in this crisis. Issues on fundamental or human rights, fundamental (economic) freedoms and the economy and competition, as well as other areas of law, both at national and EU level, have often been raised. The article will therefore show the importance of effective legal protection and especially the legal possibilities regarding judicial protection, especially at the EU level, i.e. before the Court of Justice of the EU. There will often be references in legal proceedings to both human rights at national level and fundamental rights in the EU. Therefore, the regulation and possibilities of restricting the fundamental rights permitted by EU law, especially the EU Charter of Fundamental Rights, will also be shown.

Keywords: corona crisis, fundamental rights, human rights, legal protection, restrictions

1. Uvod

Korona kriza v letu 2020 je povzročila veliko problemov na številnih področjih, posebej v zdravstvu, pa tudi na pravnem področju. To je povzročilo številne pravne postopke na vseh ravneh. Pravno varstvo je tudi v tej krizi eden ključnih elementov delovanja pravne države. Pogosto so bila izpostavljena vprašanja glede temeljnih oziroma človekovih pravic, glede temeljnih (ekonomskih) svoboščin ter glede gospodarstva in konkurence, pa tudi glede drugih pravnih področij, tako na nacionalni kot na ravni EU.

V članku bodo zato prikazani pomen učinkovitega pravnega varstva ter posebej pravne možnosti glede sodnega varstva, posebej na ravni EU, torej pred Sodiščem EU. V pravnih postopkih bo pogosto sklicevanje tako na človekove pravice na ravni držav

kot tudi na temeljne pravice v EU. Zato bo prikazana tudi ureditev ter možnosti omejevanja temeljnih pravic, ki jih dopušča pravo EU, posebej EU Listina o temeljnih pravicah (v nadaljevanju: EU Listina).¹

2. Pravno varstvo v času korona krize

2.1. Države članice

Pravno varstvo glede problemov, povezanih s korona krizo, se začne v državi članici pred nacionalnimi sodišči. Pristojna so lahko različna sodišča, v večih državah so o teh vprašanjih že odločala celo ustavna sodišča.

Možnosti glede uvedbe pravnih postopkov v državah članicah je več. Ti bodo lahko **civilnopravni, npr. odškodninski, upravni**, v nekaterih primerih pa celo **kazenski**.² Kot primer naj navedem problem v kraju Ischgl na Tirolskem v **Avstriji**, kjer bi se naj na smučanju s korona virusom okužilo več tisoč ljudi, ki so se kasneje razpršili po EU. Možnih je (in tudi že potekajo) več postopkov. Avstrijski pravnik dr. Kolba, ki vodi društvo za varstvo potrošnikov (*Verbraucherschutzverein VSV, Consumer Protection Association*), je zbiral oškodovance za skupinsko odškodninsko tožbo zoper deželo Tirolsko in odgovorne osebe.³ Že do konca aprila se ji je pridružilo več kot pet tisoč ljudi.⁴ O zadevi so obsežno pisali številni evropski in svetovni mediji.⁵ V medijih so bili omenjeni tudi možni kazenski postoki zoper odgovorne, tako vodje turistično/gostinskih obratov, zoper odgovorne v kraju Ischgl kot tudi v deželi Tirolska.⁶ Prav tako pa ne gre spregledati dejstva, da je možna tudi **politična odgovornost**. Tako je v kraju Ischgl zaradi prepoznega ukrepanja že bilo vloženo tudi vprašanje zaupnice deželnemu politiku.⁷

¹ Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, UL EU C 83, 30.03.2010.

² Tako npr. Linth24, V Švici potekajo kazenski postopki zoper odgovorne v domu za starejše zaradi očitkov o povzročitvi smrti iz malomarnosti ter kršitev zakona o epidemiji, e-vir.

³ Glej npr. Schmidt, N. Austrian officials face lawsuit from 2,500 tourists over ski resort outbreak, e-vir.

⁴ Naj omenim, da se je tožbi pridružilo največ oseb iz Nemčije, po podatkih cca. 70 %. Iz Avstrije jih je bilo manj, dva pa tudi iz Slovenije in npr. dva iz ZDA. Gl. o tem Kolba, P. Sammelaktion Corona-Virus-Tirol, e-vir.

⁵ Gl. v Nemčiji: Watson, »Corona-Schleuder« Ischgl: Österreich droht teure Sammelklage, e-vir; Schmidt, N. Austrian officials face lawsuit from 2,500 tourists over ski resort outbreak, e-vir; Scally, D. Class-action lawsuit launched over Covid-19 ski resort, e-vir.

⁶ Gl. npr. Schmidt, N. Austrian officials face lawsuit from 2,500 tourists over ski resort outbreak, e-vir.

⁷ Gl. Die Presse, Causa Ischgl: Opposition stellt Misstrauensantrag gegen Landesrat Tilg, e-vir.

V Avstriji je že julija 2020 odločalo ustavno sodišče (*Verfassungsgerichtshof*)⁸ glede t.i. COVID-19 zakona (*COVID-19-Gesetz*)⁹. Glede obravnavnega zakona je bilo odločeno, da je v skladu z ustavo, več podzakonskih aktov (zvezne (državne) uredbe (*Verordnungen*)¹⁰) pa je bilo delno razveljavljenih. To velja za nekatere omejitve gibanja, za zaprtje le določenih trgovin (večjih kot 400 m², nadalje gradbenih trgovin, ipd.)¹¹, kjer sodišče med drugim navaja kršitev načela enakosti.¹²

Postopki potekajo tudi v drugih državah. Glede pravne odgovornosti v okviru korona krize je bilo glede tožb več informacij tudi iz Italije¹³ in Nemčije. **Nemško ustavno sodišče** (*Bundesverfassungsgericht*) je obravnavalo veliko predlogov, npr. zaprtja cerkva in svobodo veroizpovedi, zaprtje fitnes dvoran, zaprtje sodišč oziroma neizvedbo obravnav, prepovedi združevanja, ipd.¹⁴ Nemško ustavno sodišče je že odločalo tudi o tem, ali je možno omejiti pravice mladih zaradi varovanja zdravja starejših in to omejitve potrdilo kot dovoljeno.¹⁵ Naj omenim še primer, kjer se je na pravico do življenja, ter pravico, ki določa človekovo dostojanstvo, na podlagi nemške ustave sklicevala starejša oseba od 65 let zaradi tega, ker so bile v Nemčiji odpravljene nekatere omejitve gibanja.¹⁶

⁸ Gl. zadeve VfGH V 363/2020, G 202/2020 in V 411/2020, 14. 7. 2020.

⁹ Bundesgesetz betreffend vorläufige Maßnahmen zur Verhinderung der Verbreitung von COVID-19, BGBl.I Nr.12/2020, idF BGBl.I Nr.16/2020.

¹⁰ Npr. Verordnung des Bundesministers für Soziales, Gesundheit, Pflege und Konsumentenschutz betreffend vorläufige Maßnahmen zur Verhinderung der Verbreitung von COVID-19, BGBl. I.Nr.96/2020, idF BGBl.I.Nr.151/2020.

¹¹ „Die Wortfolge, wenn der Kundenbereich im Inneren maximal 400m² beträgt« sowie der vierte Satz –«Veränderungen der Größe des Kundenbereichs, die nach dem 7.April 2020 vorgenommen wurden, haben bei der Ermittlung der Größe des Kundenbereichs außer Betracht zu bleiben.« – in §2 Abs.4 der Verordnung des Bundesministers für Soziales, Gesundheit, Pflege und Konsumentenschutz betreffend vorläufige Maßnahmen zur Verhinderung der Verbreitung von COVID-19, BGBl. I.Nr.96/2020, idF BGBl.I.Nr.151/2020 waren gesetzwidrig.“ Gl. odločbo VfGH V 411/2020, 14. 7. 2020.

¹² Avstrijsko ustavno sodišče v tč 14. odločbe V 411/2020-17 navaja: „Umgekehrt bestehe auch kein sachlicher Grund, weshalb etwa Baumärkte, welche regelmäßig hohe (also weit über 400 m²) Verkaufsflächen aufweisen und – wie auch medial wahrzunehmen gewesen sei – eine hohe Anziehungskraft auf potentielle Kunden ausüben, von dem behördlichen Verbot ausgenommen seien. Dass es sich bei der 400m²-Grenze um keine aus Gründen des Gesundheitsschutzes erforderliche Maßnahme handle, sei bereits daran zu erkennen, dass diese Flächenbeschränkung weder für Supermärkte noch für Baumärkte gelte, obwohl diese Handelsbetriebe oftmals weit mehr Kunden anziehen würden. Als Zwischenergebnis sei festzuhalten, dass die Differenzierung anhand des Maßes der Verkaufsfläche gemäß § 2 Abs.4 COVID-19-Maßnahmenverordnung-96 eine unverhältnismäßige und unsachliche Ungleichbehandlung darstelle.“

¹³ Gl. npr. Giuffrida, A. Italians call for justice for relatives killed by coronavirus, e-vir.

¹⁴ Gl. na https://www.bundesverfassungsgericht.de/SiteGlobals/Forms/Suche/Servicesuche_Formular.html?sessionId=2E46564510710D24ACF79DC5C0D728E8.2_cid361?nn=5399998&resourceId=5402340&input_=5399998&pageLocale=de&templateQueryString=corona&sortOrder=score+desc&language_=de&submit.x=0&submit.y=0 (15.10.2020).

¹⁵ Glej odločitvi BVerfG z dne 12.05.2020 in 13.05.2020, Az. 1 BvR 1027/20 in 1 BvR 1021/20.

¹⁶ Ibid., pri čemer gre v enem primeru za pravice mladih.

Omeniti velja, da je tudi **Ustavno sodišče RS** prejelo več zadev v obravnavo. Posebej odmevna je bila že odločena zadeva glede prepovedi prehajanja med občinami. Ustavno sodišče je v pobudi za oceno ustavnosti v zadevi U-I-83/20-36 presojalo več odlokov.¹⁷

Pobudnik je izpodbijal Odlok o začasni splošni prepovedi gibanja in zbiranja ljudi na javnih mestih in površinah v Republiki Sloveniji ter prepovedi gibanja izven občin¹⁸ ter Odlok o začasni splošni prepovedi gibanja in zbiranja ljudi na javnih krajih, površinah in mestih v Republiki Sloveniji ter prepovedi gibanja izven občin.¹⁹ Pobudnik je med drugim navajal, da je mogoče omejiti človekove pravice za omejitev širjenja virusa SARS-CoV-2, vendar ob spoštovanju temeljev demokratične ureditve in načela pravne države. Navaja, da izpodbijane določbe odlokov niso jasne in dovolj določne in so zato v neskladju z načelom pravne države iz 2. člena Ustave. Kot je bilo v javnosti obsežno obravnavano, je Ustavno sodišče presodilo, da odloka nista v nasprotju z ustavo oziroma da prepoved gibanja izven občine prebivališča ni nesorazmerno posegla v svobodo gibanja iz prvega odstavka 32. člena Ustave. Ustavno sodišče je odločilo na podlagi testa legitimnosti ter testa sorazmernosti, ki obsega presojo primernosti, nujnosti in ožje sorazmernosti posega (v tem delu se test prekriva s testom, ki ga opravi Sodišče EU)²⁰. V odločbi Ustavnega sodišča Listina ni citirana.

2.2. EU

2.2.1. Splošno o Sodišču EU

Tudi v okviru EU so možni pravni postopki v zvezi s korona krizo. Glede na vrste postopkov je za pričakovati veliko **postopkov za izdajo predhodne odločbe na podlagi 267. člena PDEU** (govorimo tudi vprašanjih za predhodno odločanje) v naslednjih letih, prav tako pa so že vložene nekatere tožbe, nekatere očitane kršitve pa so še v fazi pred tožbo in bodo omenjene v nadaljevanju.

¹⁷ USRS U-I-83/20 z dne 27. 8. 2020.

¹⁸ Odlok o začasni splošni prepovedi gibanja in zbiranja ljudi na javnih mestih in površinah v Republiki Sloveniji ter prepovedi gibanja izven občin, Ur. l. RS, št. 38/20 in 51/20.

¹⁹ Odlok o začasni splošni prepovedi gibanja in zbiranja ljudi na javnih krajih, površinah in mestih v Republiki Sloveniji ter prepovedi gibanja izven občin, Ur. l. RS, št. 52/20 in 58/20.

²⁰ Gl. SEU *Komisija proti Avstriji*, C-28/09, sklepni predlogi generalne pravobralnice Verice Trstenjak, 16. 12. 2010, tč. 93 ter 118-132.

Sodišče EU odloča v različnih postopkih, najpomembnejši pa je **postopek za izdajo predhodne odločbe na podlagi 267. člena** (PDEU). V tem postopku, ki je na Sodišču EU najpogostejši,²¹ Sodišče EU razlaga primarno ali sekundarno pravo EU. Prav tako pa lahko Sodišče EU v okviru tega postopka odloča o veljavnosti sekundarnega prava EU. V tem postopku so nacionalna sodišča držav članic tista, ki postavijo vprašanje glede razlage ali veljavnosti prava EU, na katerega Sodišče EU odgovori. V okviru teh postopkov Sodišče EU posebej pogosto navaja tudi Listino.

Pomembni postopki na Sodišču EU so tudi **tožbe zaradi neizpolnitve obveznosti držav članic**, v okviru katerih lahko Evropska komisija vloži tožbe zoper države članice po 258. oziroma po 260. členu PDEU. Te tožbe niso pogosto povezane s temeljnimi pravicami, ampak pogosteje s temeljnimi (ekonomskimi) svoboščinami v EU. Teh postopkov bo glede korona krize v naslednjih letih kar nekaj, saj je Evropska komisija že v začetku korona krize države članice opozarjala na spoštovanje prava EU (npr. glede pravic potrošnikov, omejevanja konkurence, nedovoljene poslovne prakse podjetij, ipd.).

Pomembne so tudi **ničnostne tožbe** po 263. členu PDEU, kjer Sodišče EU ali Splošno sodišče EU odloča o morebitni ničnosti aktov EU. Te tožbe lahko vložijo tudi države članice, pod posebnimi pogoji določenimi v 4. odstavku 263. člena PDEU pa tudi pravne in fizične osebe. Rok za vložitev te tožbe je časovno omejen na dva meseca (npr. od objave direktive ali uredbe). Ti postopki niso pogosto povezani s temeljnimi pravicami.²² Pomembno pa je, da so ničnostne tožbe glede korone krize že bile vložene v prvi polovici leta 2020. Nanašajo se na podeljene državne pomoči, ti postopki bodo omenjeni v nadaljevanju.

2.2.2. Postopki pred Sodiščem EU v zvezi s korona krizo

2.2.2.1. Vprašanja za predhodno odločanje po 267. členu PDEU

Le nekaj mesecev po začetku korona krize je na Sodišče EU v Luksemburgu prispelo prvo predhodno vprašanje. Vprašanje je

²¹ Glej Letno poročilo Sodišča EU 2015, str. 72.

²² Glej npr. tožbo v zadevi SEU *Janukovič proti Svetu*, T-346/14, 19. 7. 2017, kjer se tožnik med drugim sklicuje na kršitve člena 17 (pravica do lastnine) in člena 47 (pravica do učinkovitega pravnega sredstva in nepristranskega sodišča). Zadeva je povezana s sankcijami, ki jih je EU sprejela na podlagi člena 215 PDEU (omejevalni ukrepi).

v zadevi C-220/20 XX/00 predložilo italijansko sodišče *Ufficio del Giudice di Pace* že 28. maja 2020. Nanaša se na sodne postopke in sodne obravnave v času korona krize z vidika več temeljnih pravic iz EU Listine.

Italijansko sodišče sprašuje ali več določb Pogodbe o EU (v nadaljevanju: PEU) in PDEU ter Listine²³ nasprotuje nekaterim italijanskim pravnim aktom, sprejetimi v času korona krize. Kot možne kršene določbe Listine so navedeni členi 1 (človekovo dostojanstvo), 6 (pravica do svobode in varnosti), 20 (enakost pred zakonom), 21 (prepoved diskriminacije), 31 (delovni pogoji), 34 (socialna varnost), 45 (svoboda gibanja in prebivanja v EU) in 47 (sodno varstvo). Konkretno se vprašanje nanaša na nekatere člene v času korone v Italiji sprejetih zakonov oziroma drugih aktov, s katerimi so bile razglašene izredne zdravstvene razmere na nacionalni ravni za šest mesecev, do 31. julija 2020, ter naknadno še o podaljšanju izrednih razmer na nacionalni ravni zaradi bolezni Covid-19. Glavna vsebina vprašanja je vezana na ustavitev civilnega in kazenskega pravosodja ter dejavnosti upravnih postopkov pred italijanskimi sodišči do 31. januarja 2021. Predložitveno sodišče sprašuje, ali navedene sprejete določbe posegajo v neodvisnost predložitvenega sodišča in kršijo načelo poštenega sojenja ter s tem povezane pravice oseb do dostojanstva, svobode in varnosti, enakosti pred zakonom, prepovedi diskriminacije, poštenih in pravičnih delovnih pogojev, dostopa do dajatev socialne varnosti, svobode gibanja in prebivanja. Zanimivo je, da predložitveno sodišče navaja več členov Listine, ne pa tudi člena 35 Listine (varovanje zdravja) ter člena 2 (pravica do življenja), ki ga je praviloma v času korone krize treba upoštevati ob presojanju utemeljevanja omejitev temeljnih pravic ter ugotavljanja pravičnega ravnovesja, ko gre za trk več temeljnih pravic.

Postopek še poteka, odločitev bo verjetno sprejeta leta 2021. Prav tako iz predložitvenega vprašanja, objavljenega v Uradnem listu EU, ni možno sklepati, ali so izpolnjeni poslovniški in drugi pogoji Sodišča EU.²⁴

²³ Predložitveno sodišče navaja člene 2, 4(3), 6(1) in 9 PEU ter člene 67(1) in (4), 81 in 82 PDEU v povezavi s členi 1, 6, 20, 21, 31, 34, 45 in 47 Listine.

²⁴ Gl. Poslovnik Sodišča EU.

2.2.2.2. Ničnostne tožbe

Kot že omenjeno so bile že v času korona krize spomladi 2020 vložene prve ničnostne tožbe. Ničnostne tožbe so vložene zoper EU akte. Vložene tožbe v času korona krize poleti leta 2020 se nanašajo na podeljene državne pomoči letalskim (javnim) družbam.

Področje državnih pomoči je v EU urejeno v 107. členu PDEU ter drugih določbah primarnega in sekundarnega prava EU. Evropska komisija je dovolila državne pomoči večim letalskim družbam v različnih državah članicah. Zoper te pravne akte o podelitvi državnih pomoči so bile vložene ničnostne tožbe. V teh tožbah je očitana kršitev tako določb glede državnih pomoči kot kršitev temeljnih (ekonomskih) svoboščin,²⁵ posebej prosti pretok storitev in svoboda ustanavljanja.

Tako je družba Ryanair vložila več tožb zoper sklepe Evropske Komisije glede dovoljenih državnih pomoči. Tožbe so bile vložene glede Finnair, glede Scandinavian Airlines, pa tudi glede državnih pomoči v Franciji.

Tožbeni razlogi niso povsem enaki, saj gre za različne sklepe Komisije v zvezi z državnimi pomočmi. Glede družbe **Finnair**²⁶ tožeča stranka navaja podeljene državne garancije za posojilo družbi Finnair ter navaja več tožbenih razlogov.

Evropska komisija naj bi napačno uporabila točko (b) tretjega odstavka 107. člena PDEU, ker je štela, da je pomoč potrebna za odpravljanje resne motnje v gospodarstvu Finske, in ker je kršila svojo obveznost, da koristi pomoči uravnoteži z negativnimi učinki na pogoje poslovanja in ohranjanje neizkrivljene konkurence.

Nadalje bi naj Evropska komisija kršila nekatere določbe PDEU in splošna načela evropskega prava v zvezi s prepovedjo diskriminacije, svobodo opravljanja storitev in svobodo ustanavljanja, na katerih temelji liberalizacija zračnega prometa v EU od konca osemdesetih let. Liberalizacija trga letalskih prevozov v EU je omogočila rast resnično vseevropskih nizkocenovnih letalskih družb. Pri tem, ko je Finski dovolila, da pomoč dodeli le družbi Finnair, Evropska komisija ni upoštevala škode, ki jo je kriza COVID-19 povzročila takim vseevropskim letalskim družbam in njihove vloge pri letalski povezanosti Finske. Točka (b) tretjega

²⁵ Poudariti velja, da je treba temeljne pravice razlikovati **od temeljnih (ekonomskih) svoboščin v EU**, kamor spadajo prosti pretok oseb, blaga, storitev in kapitala, ki so del primarnega prava urejene s PDEU.

²⁶ SEU *Ryanair/Komisija*, T-388/20, tekoča zadeva.

odstavka 107. člena PDEU določa izjemo od prepovedi državne pomoči, vsebovane v prvem odstavku 107. člena PDEU, vendar ne določa izjeme od ostalih pravil in načel PDEU. Prav tako bi naj Komisija kršila nekatere procesne pravice tožeče stranke.²⁷

Glede tožbe, ki se nanaša na državno pomoč Švedske,²⁸ ter podobno tožbo glede državnih pomoči **Francije**,²⁹ tožeča stranka izpodbija sklep Evropske komisije glede Kreditne jamstvene sheme letalskim družbam znotraj začasnega okvira za ukrepe državne pomoči v podporo gospodarstvu ob izbruhu COVID-19. Tožbenimi razlogi so podobni kot v zgoraj obravnavani finski zadevi.

Glede družbe Scandinavian Airlines sta relevantni dve tožbi, ki se nanašata na državne pomoči Švedske³⁰ in Danske³¹, in sicer glede dveh sklepov Komisije glede nadomestila za škodo, ki je zaradi izbruha COVID-19 nastala družbi Scandinavian Airlines. Tožeča stranka navaja med tožbenimi razloge, da bi naj Evropska komisija kršila pravno zahtevo, da mora pomoč, ki se odobri na podlagi tč. b 2. odstavka 107. člena PDEU, nadomestiti škodo, ki so jo povzročili izjemni dogodki, in ne zgolj škode, ki jo je utrpela ena od žrtev takega dogodka. Prav tako bi naj Evropska komisija storila očitno napako pri preizkusu sorazmernosti pomoči glede na škodo, ki jo je povzročila kriza COVID-19. Nadaje se tožbeni razlogi ponavljajo kot pri ostalih navedenih tožbah glede dovoljenih državnih pomoči.

2.2.2.3. Tožbe zaradi neizpolnitve obveznosti

Postopek zaradi neizpolnitve obveznosti začne Evropska komisija proti državam članicam. Prvo tožbo lahko Komisija vloži po 258. členu PDEU, ki je le ugotovitvena, le ugotovitvena pa je tudi sodba, torej brez finančnih snkcij. Vendar lahko v primeru neupoštevanja te prve sodbe s strani države članice sledi tožba Evropske komisije po drugem odstavku 260. člena, v okviru katere je državi članici možno izreči visoke finančne sankcije.

Evropska komisija je tako že poleti 2020 države članice opozorila na spoštovanje prava EU. Poudariti je treba, da obvezni predpostopek pri Evropski komisiji traja precej časa. Zajema dve fazi,

²⁷ Ibid.

²⁸ SEU *Ryanair/Komisija*, T-238/20, tekoča zadeva.

²⁹ SEU *Ryanair/Komisija*, T-259/20, tekoča zadeva.

³⁰ SEU *Ryanair/Komisija* (Švedska), T-379/20, tekoča zadeva.

³¹ SEU *Ryanair/Komisija* (Danska), T-278/20, tekoča zadeva.

postopek s pisnim opominom, ki mu lahko sledi obrazloženo mnjenje. Šele po tem izvedenem predhodnem postopku, je možno vložiti tožbo po 258. členu PDEU pred Sodiščem EU.

Evropska komisija je v začetku julija 2020 začela postopke zoper 10 držav članic glede morebitne kršitev prava EU glede pravic potrošnikov (*»voucher gate«*). Postopki se nanašajo na pravila, ki so jih sprejele države članice glede odpovedanih potovanj zaradi razmer povezanih s korona krizo ter morebitnih nadomestil s kuponi (vaucherji). Glede na Direktivo 2015/2302 o paketnem potovanju³² imajo potrošniki v skladu s četrtem odstavkom 12. člena pravico zahtevati povračilo za odpovedana potovanja (v denarju).³³ Omenjene države so Hrvaška, Češka, Ciper, Grčija, Francija, Italija, Litva, Poljska, Portugalska in Slovaška. Te države so družbam dovolile izdajo kuponov, tako da potrošnik nima izbire bodisi zahtevati vrnitev denarja bodisi sprejeti kupon.³⁴

3. Temeljne pravice v času korona krize in pravo EU

3.1. Pravna ureditev temeljnih pravic v EU: Listina EU o temeljnih pravicah³⁵

Temeljne pravice (na nacionalni ravni ter v Svetu Evrope govorimo o človekovih pravicah)³⁶ so bile posebej pogosto predmet obravnav v času korona krize. V tem delu bomo obravnavali le njihovo pravno ureditev na ravni EU.

Na ravni EU so temeljne pravice urejene z že omenjeno **Listino**. Listina, ki je bila sicer sprejeta že leta 2000, je pravno zavezujoča od leta 2009 in je na podlagi prvega odstavka 6. člena PEU

³² Direktiva (EU) 2015/2302 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. novembra 2015 o paketnih potovanjih in povezanih potovalnih aranžmajih, spremembi Uredbe (ES) št. 2006/2004 in Direktive 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta ter razveljavitvi Direktive Sveta 90/314/EGS. UL L 326, 11.12.2015, str. 1–33.

³³ Ta določba se glasi: "Organizator zagotovi vsa povračila, zahtevana v skladu z odstavkoma 2 in 3, ali v zvezi z odstavkom 1 vrne vsa plačila, opravljena s strani ali v imenu potnika za turistični paket, razen ustrezne odstopnine. Takšna povračila ali povrnitve se potniku plačajo brez nepotrebnega odlašanja, najpozneje pa v 14 dneh po odstopu od pogodbe o paketnem potovanju."

³⁴ O tem gl. Morgan, S. EU hits 10 countries with 'voucher-gate' legal action, e-vir.

³⁵ Ta del članka o temeljnih pravicah bo v podobni vsebini objavljen tudi v knjigi o korona krizi (liber amicorum corona) v mednarodni izdaji v okviru bivše skupine Study Group on European Civil Code pri založbi Intersentia ter v slovenski različici v Pravni praksi 2020.

³⁶ Bistveno za razumevanje je, da se v EU, ki trenutno zajema 27 držav članic, uporablja opredelitev temeljne pravice, v Svetu Evrope, ki zajema 47 držav, pa človekove pravice, kar ureja Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Prim. Palombella, 2007, str. 396–426.

del primarnega prava EU. Kot najvišji pravni akt v EU na področju temeljnih pravic se sicer ne imenuje ustava, a njeno vsebino in veljavo ter pravno moč lahko primerjamo z ustavo. Evropski ustavni pomen ji je priznalo tudi Sodišče EU v Luksemburgu.³⁷ Listina vsebuje pravice, svoboščine in načela, a ponavadi uporabljamo kar skupen izraz temeljne pravice, razen ko obravnavamo posamezne člene iz Listine.

3.2. Omejitve temeljnih pravic

3.2.1. Pogoji, pod katerimi je možno omejiti pravice

Zapisane pravice v Listini (podobno velja sicer tudi za ustave držav članic) pa praviloma niso absolutne. Možne omejitve so zapisane že v Listini, prav tako pa so možne omejitve pogosto predmet razlage v sodni praksi Sodišča EU. Tako npr. glede pravice do varstva osebnih podatkov Sodišče EU pojasni, da ta pravica ni absolutna pravica, temveč jo je treba v skladu z načelom sorazmernosti obravnavati glede na vlogo, ki jo ima v družbi, in jo uravnotežiti z drugimi temeljnimi pravicami.³⁸

Določbe Listine glede možnosti **omejevanja pravic** so zajete v prvem odstavku 52. členu Listine. Omejevanje je dopustno le ob točno določenih pogojih. Omejevanje mora biti **predpisano z zakonom** in spoštovati **bistveno vsebino** teh pravic in svoboščin. Ob upoštevanju **načela sorazmernosti** so omejitve dovoljene samo, če so potrebne in če dejansko **ustrezajo ciljem splošnega interesa**, ki jih priznava Unija, ali če so potrebne zaradi zaščite pravic in svoboščin drugih.

Določena možnost, da so omejitve "**predpisane z zakonom**" se nanaša tako na pravne akte EU kot pravne akte držav članic. Ker Listina vsebuje besedo "zakon", moramo obseg te določbe razlagati glede na pomen v posameznih državah oziroma v pravu EU. Upoštevati je treba, da EU že zakona kot pravnega akta ne pozna, pa tudi vse države članice ne izhajajo iz zakona kot edinega najvišjega pravnega akta za ustavo. Sodišče EU pojasni, da zahteva, da mora biti kakršna koli omejitev uresničevanja temeljnih pravic predpisana z zakonom, pomeni, da mora pravna podlaga, ki omogoča poseganje v te pravice, sama opredeljevati ob-

³⁷ Gl. SEU Mnenje 1/17, Sporazum CETA EU-Kanada, 30. 4. 2019, tč. 110.

³⁸ Gl. v tem smislu sodbo SEU *Volker und Markus Schecke in Eifert*, C-92/09 in C 93/09, 9. 11. 2010, tč. 48.

seg omejitve uresničevanja zadevne pravice ter mora omogočati določeno zaščito zoper morebitne samovoljne posege.³⁹ V zvezi s korona krizo je treba opozoriti, da so v državah praviloma posebni pravni akti glede postopkov in ravnanja v času širjenja nalezljivih (tudi drugih, ne le Covid-19) bolezni, ki že vsebujejo določene omejitve.⁴⁰ Ravno v času korona krize so bili skoraj v vseh državah sprejeti še posebnimi zakoni⁴¹ in drugi pravni akti, ki niso imeli naziva zakon. Vlade držav so praviloma želele potrditev ukrepov (torej posebnih zakonov) dobiti v parlamentu,⁴² ali pa so sprejele posebne akte z zakonsko močjo, ki jih je dovoljeno sprejemati v posebnih (npr. izrednih) razmerah, ker je bilo zaradi pandemije razglašeno "posebno" stanje zaradi nalezljivih bolezni, na podlagi zakonov pa so bili sprejeti drugi ukrepi.⁴³ V večini držav je bilo na podlagi odločitev o pandemiji možno sprejemati tudi posebne ukrepe. Po kakšnem postopku so bili pravni akti sprejeti, je bilo odvisno od posameznih držav. Kljub temu pa je tudi v takih situacijah treba upoštevati, da morajo biti omejitve pravic določene z zakonom.

Pogoj iz prvega odstavka 52. člena Listine, da je treba spoštovati "**bistveno vsebino pravic**", je treba razlagati od primera do primera, torej kaj je bistvena vsebina pravic v povezavi s konkretnim dejanskim stanjem. Tako npr. Sodišče EU v *mnenju 1/15* glede predloga sporazuma med Kanado in Evropsko unijo o prenosu in obdelavi podatkov iz evidence podatkov o potnikih posebej pojasni bistveno vsebino pravic 7 in 8. člena Listine.⁴⁴ Glede bistvene vsebine 7. člena Listine (pravica do zasebnosti) pojasni, da tudi če lahko podatki iz PNR (evidence imen letalskih potnikov) v nekaterih primerih razkrijejo zelo natančne informacije o zasebnem

³⁹ Gl. v tem smislu sodbo SEU *WebMindLicenses*, C-419/14, 17. 12. 2015, tč. 81.

⁴⁰ Npr. v Avstriji Epidemiegesetz, BGBl. Nr. 186/1950 ter dopolnitve.

⁴¹ Npr. v Avstriji za področje šolstva: Bundesgesetz über hochschulrechtliche und studienförderungsrechtliche Sondervorschriften an Universitäten, Pädagogischen Hochschulen, Einrichtungen zur Durchführung von Fachhochschul-Studiengängen und Fachhochschulen aufgrund von COVID-19 (COVID-19-Hochschulgesetz – C-HG), BGBl. Nr. 23/2020.

⁴² amo primeroma naj navedem v Sloveniji zakon o interventnih ukrepih za zajezitev epidemije COVID-19 in omilitve njenih posledic za državljanke in gospodarstvo (ZIUZEOP), Ur. l. RS, št. 49/2020, 10.4.2020, v Avstriji: Bundesgesetz betreffend vorläufige Maßnahmen zur Verhinderung der Verbreitung von COVID-19 (COVID-19-Maßnahmengesetz), BGBl. Nr. 12/2020.

⁴³ Npr. v Sloveniji na podlagi 7. člena Zakona o nalezljivih boleznih (ZNB), Ur. l. RS, 65/95 ter spremembe. Konkretno gl. odredbo ministra za zdravje o razglasitvi epidemije nalezljive bolezni SARS-CoV-2 (COVID-19) na območju Republike Slovenije, Ur. l. RS, št. 19/20, z dnem veljavnosti 12.3.2020. Gl. tudi odlok o začasni splošni prepovedi gibanja in zbiranja ljudi na javnih mestih in površinah v Republiki Sloveniji ter prepovedi gibanja izven občin (Uradni list RS, št. 38/20 in 51/20).

⁴⁴ SEU Mnenje 1/15 glede predloga sporazuma med Kanado in Evropsko unijo o prenosu in obdelavi podatkov iz evidence podatkov o potnikih, 26. 7. 2018.

življenju osebe, je narava teh informacij omejena na nekatere vidike tega zasebnega življenja, ki so povezani zlasti z letalskimi potovanji med Kanado in Unijo. Glede bistvene vsebine pravice iz 8. člena Listine (varstvo osebnih podatkov) pa predvideni sporazum v 3. členu omejuje namene, za katere se podatki iz PNR lahko obdelujejo, v 9. členu pa določa pravila za zagotavljanje, med drugim, varnosti, zaupnosti in celovitosti teh podatkov ter za njihovo varstvo pred nezakonitima dostopom in obdelavo.⁴⁵ Zato Sodišče EU poudari, da je v teh okoliščinah »poseganja, ki jih vsebuje predvideni sporazum, mogoče upravičiti s ciljem Unije **v splošnem interesu** in niso takšna, da bi posegala v **bistveno vsebino temeljnih pravic**, določenih v členih 7 in 8 Listine.«⁴⁶

Sodišče EU ob analizi prvega odstavka 52. člena prav tako presoja "**cilje splošnega interesa**". Kot primer je bila že zgoraj navedena presoja Sodišča EU v mnenju 1/15 glede sporazuma s Kanado v zvezi s členi 7 in 8 Listine.⁴⁷

Sorazmernost kot pogoj po prvem odstavku 52. člena Listine je za omejevanje temeljnih pravic izredno pomemben kriterij presoje. Konkretno glede temeljnih pravic in prvega odstavka 52. člena Sodišče EU pojasni, da načelo sorazmernosti v skladu z ustaljeno prakso Sodišča EU zahteva, da ravnanje institucij Unije in tudi držav članic »ne prestopi meje tega, kar je primerno in potrebno za uresničitev legitimnih ciljev, ki jim sledi zadevna ureditev, pri tem pa je treba takrat, ko je mogoče izbrati med več primernimi ukrepi, uporabiti najmanj omejujočega, povzročene neprijetnosti pa ne smejo biti čezmerne glede na zastavljene cilje.«⁴⁸ Sodna praksa Sodišča EU⁴⁹ ter teorija⁵⁰ glede sorazmernosti je zelo obsežna.

Sodišče EU torej praviloma presoja dva elementa v zvezi s sorazmernostjo: **primernost** (*appropriateness*, *Geeignetheit*) in

⁴⁵ Ibid, tč. 150.

⁴⁶ Ibid, tč. 151.

⁴⁷ SEU Mnenje 1/15 glede predloga sporazuma med Kanado in Evropsko unijo o prenosu in obdelavi podatkov iz evidence podatkov o potnikih, 26. 7. 2018.

⁴⁸ Gl. SEU *Sky Österreich*, C-283/11, 22. 1. 2013, tč. 50. Glej tudi sodbi SEU *Afton Chemical*, C 343/09, 8. 7. 2010, tč. 45, in SEU *Nelson in drugi*, C-581/10 in C-629/10, 23. 10. 2012, tč. 71. Glede držav gl.: sodba SEU *Azienda Agro Zootecnica Franchini in Eolica di Altamura*, C-2/10, 21. 7. 2011, tč. 73; SEU *Dokter in drugi*, C-28/05, 7. 6. 2007, tč. 72; SEU *Arnold André*, C-434/02, 14. 12. 2004, tč. 45.

⁴⁹ Glej sodbe v zadevah SEU *Digital Rights Ireland in drugi*, C-293/12 in C-594/12, 8. 4. 2014; SEU *WebMindLicenses*, C-419/14, 17. 12. 2015; SEU *Delvigne*, C-650/13, 6. 10. 2015; SEU *Volker und Markus Schecke in Eifert*, C-92/09 in C 93/09, 9. 11. 2010; SEU *Lanigan*, C 237/15 PPU, 16. 7. 2015; SEU *Achbita*, C-157/15, 14. 3. 2017. Prav tako številni sklepni predlogi generalnih pravobranilcev. Glej npr. SEU *Stadtparkasse Magdeburg*, C-580/13, sklepni predlogi generalnega pravobranilca Cruz Villalon, 16. 4. 2015 ter SEU *Komisija proti Avstriji*, C-28/09, sklepni predlogi generalne pravobranilke Verice Trstenjak, 16. 12. 2010.

⁵⁰ Gl. npr. Lenaerts, 2019, str. 779–793; Trstenjak, Beysen, 2012, str. 282–283; Sauter, 2013, str. 1–31.

nujnost (*necessity*, *Erforderlichkeit*, tudi nujno potrebno) ukrepov. Presoje generalnih pravobranilcev so včasih še »obsežnejše«, saj govorijo o treh »stopnjah« presoje.⁵¹ Tako »**sorazmernost v širšem smislu**« zajema: **primernost**, **nujnost** in **sorazmernost v ožjem smislu**⁵² oziroma prekomernost posega, kar bi lahko prevedli tudi kot ali so ukrepi **ustrezni** (*reasonableness*, *Angemessenheit*).⁵³

Upoštevati je treba tudi, da lahko izjemna omejitev temeljnih oziroma človekovih pravic, sprejeta v korona dobi, velja le časovno omejeno obdobje in je treba omejitve odpraviti takoj, ko pravice v zvezi z zdravjem niso več ogrožene.

3.2.2. Trk več temeljnih pravic

Bistveno vprašanje v času korona krize je bilo povezano tudi z vprašanjem, kdaj in pod katerimi pogoji je možno pravice omejiti in kakšno je **pravično ravnotežje** (ravnovesje, *fair balance*) v primeru trka več pravic.⁵⁴

V praksi se je v času korona krize skoraj vedno nasproti temeljnim pravicam, ki se jih je vsaj delno omejevalo, kot vrednota, ki jo je treba zaščititi, pojavilo zdravje v povezavi s pravico do življenja ter osebnim dostojanstvom. Nasproti tem pravicam se je opozarjalo na posege glede omejitve gibanja, posege v zasebnost ali varstvo osebnih podatkov, omejitev svobode gospodarske pobude (npr. zaprtje trgovin), enakost pred zakonom ipd.

Tudi v zvezi s »trkom« več temeljnih pravic je bistveno omeniti pogoje iz prvega odstavka 52. člena Listine, posebej v povezavi s sorazmernostjo. Pristojni organi in na koncu sodišča so tisti, ki morajo odločiti o pravičnem ravnotežju, kot na to pogosto opozori Sodišče EU v sodni praksi.

Kot primer zadeve, v kateri je Sodišče EU že pred korona krizo v zvezi s trkom več pravic razlagalo določbo o varovanju zdravja (35. člen Listine) naj omenim zadevo **C-547/14 Philip Morris**.⁵⁵

⁵¹ Podrobneje gl. Trstenjak, Beysen, 2013, str. 314; Trstenjak, Beysen, 2012, str. 282–283.

⁵² Naj omenim, da slovenski jezik uporablja opredelitev "sorazmernost v ožjem pomenu", angleški "reasonableness", nemški "Angemessenheit", v francoskem "le caractère mesuré". Glej SEU *Komisija proti Avstriji*, C-28/09, sklepni predlogi generalne pravobralnice Verice Trstenjak, 16. 12. 2010, tč. 118 v različnih jezikovnih verzijah.

⁵³ Gl. SEU *Stadsparkasse Magdeburg*, C-580/13, sklepni predlogi generalne pravobralnice Cruz Villalon, 16. 4. 2015, tč. 43. Gl. tudi SEU *Komisija proti Avstriji*, C-28/09, sklepni predlogi generalne pravobralnice Verice Trstenjak, 16. 12. 2010, tč. 93 ter 118–132.

⁵⁴ Gl. npr. SEU *CNIL*, C-136/17, 24. 9. 2019, tč 76.

⁵⁵ SEU *Philip Morris*, C-547/14, 4. 5. 2016.

Predložitveno sodišče iz Združenega kraljestva j v postopku po 267. členu PDEU med drugim spraševalo, ali je treba prvi odstavek 13. člena Direktive 2014/40 v zvezi s tobačnimi izdelki⁵⁶ razlagati tako, da na etiketi zavoјčka, na zunanji embalaži ter na tobačnih izdelkih prepoveduje navedbo določenih podatkov, čeprav so ti vsebinsko pravilni, in, če je odgovor pritrdilen, ali ta določba ni veljavna zaradi kršitve primarnega prava, vključno z **11. členom** Listine (svoboda izražanja in obveščanja) in načela sorazmernosti. Sodišče EU v utemeljitvi omenja tudi **35. člen Listine**, in sicer kar zadeva sorazmernost ugotovljenega poseganja. Poudarja, da drugi stavek 35. člena Listine zahteva zagotavljanje visoke ravni varovanja zdravja ljudi pri opredeljevanju in izvajanju vseh politik in dejavnosti Unije. Sodišče EU poudari, da prepoved navajanja elementov in navedb iz prvega odstavka 13. člena te direktive na etiketah zavoјčkov, na zunanji embalaži ter na tobačnih izdelkih gotovo **pomeni poseganje v svobodo izražanja in obveščanja (11. člen Listine) podjetnika**. Vendar so omejitve pravic možne v skladu s prvim odstavkom 52. člena Listine, torej mora biti kakršno koli omejevanje uresničevanja pravic in svoboščin, ki jih priznava Listina, predpisano z zakonom in spoštovati bistveno vsebino teh pravic in svoboščin ter mora biti ob upoštevanju načela sorazmernosti potrebno in dejansko ustrezati ciljem splošnega interesa, ki jih priznava Unija, ali potrebno zaradi zaščite pravic in svoboščin drugih.⁵⁷ Kot omenjeno, Sodišče EU navaja še 35. člen (zdravje) Listine ter poudarja pomen pravičnega ravnotežja glede uveljavljanja pravic. V zvezi s tem poudarja, »da se diskrecijska pravica, ki jo ima zakonodajalec Unije v zvezi z vprašanjem določitve tega pravičnega ravnotežja, spreminja glede na posamezen cilj, ki upravičuje omejevanje te pravice, in je odvisna od značaja zadevnih dejavnosti. V obravnavnem primeru se tožeče stranke iz postopka v glavni stvari v bistvu sklicujejo, v skladu s 11. členom Listine, na svobodo širjenja informacij z namenom doseganja njihovih poslovnih interesov.« Sodišče EU zato poudarja, da ima varovanje zdravja ljudi na področju, za katerega je značilna velika škodljivost zaradi uporabe tobačnih izdelkov in ki imajo učinke tudi na področju odvisnosti in pri nastanku

⁵⁶ Direktiva 2014/40/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 3. aprila 2014 o približevanju zakonov in drugih predpisov držav članic o proizvodnji, predstavitvi in prodaji tobačnih in povezanih izdelkov in razveljavitvi Direktive 2001/37/ES (UL L 127, str. 1).

⁵⁷ Gl. SEU *Philip Morris*, C-547/14, 4. 5. 2016, tč. 148-150.

težkih bolezni, ki jih povzročijo farmakološko aktivne, toksične, mutagene in karcinogene sestavine teh proizvodov, večji pomen v primerjavi z interesi tožečih strank v postopku v glavni stvar.⁵⁸

Sodišče EU presodi, da so pogoji za omejevanje temeljnih pravic izpolnjeni in omenjene sporne določbe direktive ostanejo v veljavi, saj ne kršijo določb Listine oziroma so omejitve utemeljene in v skladu s prvim odstavkom 52. člena Listine in že navedenih drugih določb primarnega prava, saj gre za pravično ravnotežje med zahtevami, povezanimi z varovanjem svobode izražanja in obveščanja, ter zahtevami, ki so povezane z varovanjem zdravja ljudi.

4. Bistvene temeljne pravice iz Listine v času korona krize⁵⁹

V nadaljevanju bodo le omenjene tiste temeljne pravice iz Listine, ki so se v času korona krize največkrat omenjale.

Na eni strani se pojavljata **pravica do življenja iz 2. člena**, nadalje človekovo dostojanstvo iz 1. člena ter **varovanje zdravja iz 35. člena** Listine. Na omenjene pravice so se posebej sklicevali tisti, ki so zagovarjali strožje zdravstvene in tudi oblastne ukrepe glede omejevanja nekaterih drugih pravic. Vse te pravice so bile omenjene v primerih (pogosto sicer na podlagi nacionalnih ustav), ko so bili uveljavljani ukrepi za preprečitev širjenja okužb s COVID-19. Sodna praksa bo ob presojanju konkretnih primerov presojala načelo sorazmernosti ob upoštevanju pravičnega ravnotežja med več pravicami. V praksi je bilo to povezano z nošenjem mask, določenimi omejitvami v javnosti (npr. razdalja med osebami, prepoved zbiranja), glede obveznega posredovanja osebnih podatkov itd. V praksi so posamezniki navajali kršitve pravice združevanja, pravica do svobode, enakost pred zakonom ipd.

Zato so se v »drugi« skupini pravic (nasprotniki ukrepov) najpogosteje pojavljale druge pravice, npr. **pravica do svobode in varnosti (6. člen)**, ki zajema pravice v zvezi s fizičnimi pravicami gibanja, prav tako pa pravica varuje pred nedovoljenimi posegi ali omejitvami te svobode. Besedilo navaja dva elementa, in

⁵⁸ Tako SEU *Philip Morris*, C-547/14, 4. 5. 2016, tč. 155 in 156.

⁵⁹ Podrobneje o tem Trstenjak, 2020, str. II-VIII. Del teksta iz te točke se prekriva z omenjenim članom.

sicer svobodo in varnost. Na ta člen so se sklicevali tako tisti, ki so želeli več svobode oziroma gibanja (pravica do svobode) kot tudi tisti, ki so se sklicevali na zagotavljanje zdravja in v zvezi s tem na drugi del določbe tega člena (varnost).

Morebitne kršitve te pravice so bile očitane posebej glede karantene, v Sloveniji tudi glede prepovedi gibanja med občinami, v Avstriji konec letošnjega maja tudi v zvezi s številnimi okužbami v t.i. azilnih domovih in omejitvah sprejetih v zvezi s tem. Sorazmernost vseh teh omejitev bodo presojala sodišča. Na kršitve te pravice, sicer na podlagi določb ustave države, so se sklicevali tudi mladi, saj so bile njihove pravice v zvezi z gibanjem omejene zaradi varovanja zdravja starejših, kar je nemško ustavno sodišče že presodilo kot dopusten in sorazmeren ukrep.⁶⁰ Glede omejitve gibanja med občinami je kot je bilo že omenjeno že odločalo tudi Ustavno sodišče RS in potrdilo ustavnost spomladi 2020 uvedenih omejitev med občinami.⁶¹

Pogosto se je omenjala tudi svoboda zbiranja in združevanja (12. člen), ki zajema pravico do mirnega zbiranja in združevanja na vseh ravneh. Tudi pravica glede **enakosti pred zakonom (21. člen),** ki določa, da so pred zakonom vsi enaki, je bila v času korona krize večkrat izpostavljena. Ta določba ni vezana na državljastvo Unije, niti na spol ali drugo (osebno) okoliščino. Načelo enakosti pred zakonom pomeni tudi načelo enakega obravnavanja in je povezano s prvim odstavkom 21. člena Listine, ki vsebuje splošno prepoved diskriminacije. **Prepoved diskriminacije,** ki jo obsežno opredeljuje prvi odstavek 21. člena Listine, se je omenjala v različnih praksah: glede omejitve starejših oseb glede vstopa v trgovine, glede mladih v zvezi prepovedjo obiskov starih strašev, v zvezi s šolanjem otrok, ko vsi otroci niso obiskovali šol, glede premoženja oziroma enakosti pred zakonom (ker nekateri otroci doma niso imeli računalnikov za online pouk) ipd.

Pogosto se je omenjala tudi kršitev **t.i. sodnega varstva,** torej pravice zajete v 47. členu Listine (pravica do učinkovitega sodnega varstva in nepristranskega sodišča). Ker so bila sodišča zaprta in niso bile razpisane obravnave, so se podaljšali postopki. Problem teka rokov so nekatere države rešile s posebnimi zakoni.⁶²

⁶⁰ V tem smislu tudi odločitvi nemškega ustavnega sodišča (BVerfG) z dne 12.05.2020 in 13.05.2020, Az. 1 BvR 1027/20 und 1 BvR 1021/20.

⁶¹ USRS U-I-83/20, 27. 8. 2020.

⁶² V Sloveniji je bil to Zakon o začasnih ukrepih v zvezi s sodnimi, upravnimi in drugimi javnopravnimi zadevami za obvladovanje širjenja nalezljive bolezni SARS-CoV-2 (COVID-19) (Ur. l. RS, št. 36/20)

Osebe, ki so bile v postopkih, so se sklicevale na to pravico, tako v primeru, da so morale na sodišče (ker bi lahko to bila nevarnost za zdravje),⁶³ kot tudi, če obravnave niso bile razpisane.⁶⁴ Posebej gospodarstvo je opozarjalo tudi na nezaščito upnikov in drugih problemov, ker se postopki niso nadaljevali.⁶⁵ V praksi so se pojavljale tudi kritike online obravnav, ko sodnik ne more v celoti videti reakcij strank.

Omenjane so bile še nekatere druge pravice, določene v Listini. Tako je bila v času korona krize pogosto izpostavljena tudi določba 38. člena Listine glede **varstva potrošnikov**, ki mora biti prav tako konkretizirana z akti EU in na ravni držav članic z zakonodajnimi akti. Zaradi krize so se pojavili številni problemi na tem področju, posebej glede omenjenega nevračanja denarja glede že plačanih potovanj in letov ter ponujanja voucherjev oziroma vrednotnic, kjer se pojavi problem, če gre podjetje zaradi gospodarskih težav v stečaj in se potrošniki zahtevki iz voucherjev prenesejo v stečajno maso.

Zaslediti je bilo še sklicevanje na 16. člen Listine (**svoboda podjetniške pobude**) ter na 17. člen Listine (**lastninska pravica**), glede katerih pa je Sodišče EU (tudi v povezavi z zdravjem) v zadevi **C-544/10, Deutsches Weintor**, že odločilo, da svoboda opravljanja gospodarske dejavnosti in lastninska pravica nista absolutni, temveč ju je treba upoštevati v razmerju do njune družbene funkcije.⁶⁶

V času korona krize pa se je ob bok nasprotovanju nekaterim ukrepov posebej pogosto navajala tudi **pravico do varstva osebnih podatkov**. Zadeva je bila aktualna zaradi spremljanja podatkov o obolelih kot tudi zaradi predlaganja (ali/in) uvedbe možnih načinov spremljanja okuženih in tudi stikov z okuženimi.

Ta pravica, zajeta v 8. členu Listine, zajema pravico do varstva osebnih podatkov, ki se nanašajo na določeno osebo. Tudi glede te pravice je treba ponovno opozoriti, da pravica do varstva osebnih podatkov ni absolutna pravica, temveč jo je treba v skladu z načelom sorazmernosti obravnavati glede na vlogo, ki jo ima v

ter njegova novela (Ur. l. RS, št. 61/20).

⁶³ Gl. v Nemčiji zadevo nemškega zveznega ustavnega sodišča (BVerfG) 2 BvR 483/20.

⁶⁴ Gl. v Nemčiji zadevo nemškega zveznega ustavnega sodišča Bundesverfassungsgericht (BVerfG) 2 BvR 474/20.

⁶⁵ Wolf Theiss. Slovenian courts in the times of Coronavirus: Have creditors been left with nothing?, e-vir.

⁶⁶ SEU *Deutsches Weintor*, C-544/10, 6. 9. 2012, tč. 54.

družbi, in jo uravnovežiti z drugimi temeljnimi pravicami.⁶⁷

Pravica do varstva osebnih podatkov, posebej po sprejemu **nove splošne uredbe 2016/676 o varstvu osebnih podatkov (GDPR)**,⁶⁸ v družbi postaja vse pomembnejša. V času korona krize so še številni sklicevali tudi na novo uredbo, čeprav ravno ta uredba določa možne omejitve glede osebnih podatkov v času epidemije.⁶⁹ Tako že **46 uvodna izjava k uredbi 2016/676** določa, da bi se obdelava osebnih podatkov morala prav tako šteti za zakonito, kadar je potrebna za zaščito interesa, ki je bistven za življenje posameznika, na katerega se nanašajo osebni podatki, ali za življenje druge fizične osebe. Ta alineja nadalje še določa: »Nekatere vrste obdelave lahko služijo tako pomembnim razlogom v javnem interesu kot življenjskim interesom posameznika, na katerega se nanašajo osebni podatki, **na primer kadar je obdelava potrebna v humanitarne namene, tudi za spremljanje epidemij in njihovega širjenja** ali v izrednih humanitarnih razmerah, zlasti pri naravnih nesrečah in nesrečah, ki jih povzroči človek.«

Tudi v **6. in 9. členu uredbe 2016/676** je kar nekaj izjem. Naj omenimo le določbo točke I iz 9. člena, ki pod določenimi pogoji omogoča obdelava osebnih podatkov iz razlogov javnega interesa na področju javnega zdravja.

5. Sklepno

Korona kriza je povzročila veliko problemov v družbi. Hkrati je okrepila zavedanje o pomenu temeljnih pravic v družbi. Zaradi obstoja temeljnih pravic in pogostega trka več pravic so sodišča tista, ki presojujejo, kaj pomeni pravično ravnotežje v konkretnem primeru. Pravno varstvo je zato izrednega pomena na ravni držav, a tudi na ravni EU. Zato lahko poleg že omenjenih postopkov v naslednjih mesecih pričakujemo še več vprašanj za predhodno odločanje, a tudi več tožb, ne le glede državnih pomoči, ampak tudi glede drugih sprejetih ukrepov na ravni EU. Sklenem lahko

⁶⁷ Gl. v tem smislu sodbo SEU *Volker und Markus Schecke in Eifert*, C-92/09 in C 93/09, 9. 11. 2010, točka 48.

⁶⁸ Uredba (EU) 2016/679 Evropskega parlamenta in sveta z dne 27. aprila 2016 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov ter o razveljavitvi Direktive 95/46/ES (Splošna uredba o varstvu podatkov). UL L 119/1, 4.5.2016.

⁶⁹ O tem Sorensen, E. Data Protection and the coronavirus: Key measures your business should be taking, e-vir.

z mislijo, da je tudi ta kriza pokazala, da je učinkovito pravno varstvo, posebej sodno varstvo, tisto, ki nam daje pravno varnost in zaupanje v pravno državo. Prav tako pa potrjuje, da nam temeljne pravice dejansko pripadajo tudi v praksi. Njihove omejitve so možne pod točno in strogo določenimi pogoji, tudi če gre za epidemijo oziroma izredne razmere.

LITERATURA IN VIRI

- Avstrija, Ustavno sodišče (Verfassungsgerichtshof - VfGH) V 363/2020, 14. 7. 2020, ECLI:AT:VFGH:2020:V363.2020.
- Avstrija, Ustavno sodišče (Verfassungsgerichtshof - VfGH) G 202/2020, 14. 7. 2020, ECLI:AT:VFGH:2020:G202.2020.
- Avstrija, Ustavno sodišče (Verfassungsgerichtshof - VfGH) V 411/2020, 14. 7. 2020, ECLI:AT:VFGH:2020:V411.2020.
- Bundesgesetz betreffend vorläufige Maßnahmen zur Verhinderung der Verbreitung von COVID-19, BGBl. I Nr.12/2020, idF BGBl. I Nr.16/2020.
- Bundesgesetz betreffend vorläufige Maßnahmen zur Verhinderung der Verbreitung von COVID-19 (COVID-19-Maßnahmengesetz), BGBl. Nr. 12/2020.
- Bundesgesetz über hochschulrechtliche und studienförderungsrechtliche Sondervorschriften an Universitäten, Pädagogischen Hochschulen, Einrichtungen zur Durchführung von Fachhochschul-Studiengängen und Fachhochschulen aufgrund von COVID-19 (COVID-19-Hochschulgesetz - C-HG), BGBl. Nr. 23/2020.
- Die Presse. Causa Ischgl: Opposition stellt Misstrauensantrag gegen Landesrat Tilg, 11. 5. 2020. <https://www.diepresse.com/5812108/causa-ischgl-opposition-stellt-misstrauensantrag-gegen-landesrat-tilg>, 15.10.2020.
- Direktiva (EU) 2015/2302 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. novembra 2015 o paketnih potovanjih in povezanih potovalnih aranžmajih, spremembi Uredbe (ES) št. 2006/2004 in Direktive 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta ter razveljavitvi Direktive Sveta 90/314/EGS, UL L 326, 11.12.2015, str. 1–33.
- Direktiva 2014/40/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 3. aprila 2014 o približevanju zakonov in drugih predpisov držav članic o proizvodnji, predstavitvi in prodaji tobačnih in povezanih izdelkov in razveljavitvi Direktive 2001/37/ES, UL L 127, 29. 4. 2014, str. 1–38.
- Epidemiegesetz, BGBl. Nr. 186/1950 ter dopolnitve.
- Giuffrida, A. Italians call for justice for relatives killed by coronavirus, 23. 4. 2020. <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/23/italians-call-for-justice-for-relatives-killed-by-coronavirus>, 15.10.2020.
- Kolba, P. Sammelaktion Corona-Virus-Tirol. <https://www.verbraucherschutzverein.at/Corona-Virus-Tirol/>, 15.10.2020.
- Lenaerts, K. (2019). Limits on Limitations: The Essence of Fundamental Rights in the EU. *German Law Journal*, let. 20, št. 6, str. 779–793.
- Letno poročilo Sodišča EU 2015. http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-04/rapport_annuel_2015_activite_judiciaire_sl.pdf, 15.10.2020.
- Linth24, Strafverfahren nach Corona-Todesfällen, 13. 10. 2020. <https://linth24.ch/articles/30618-strafverfahren-nach-corona-todesfaellen>, 17.10.2020.
- Morgan, S. EU hits 10 countries with 'voucher-gate' legal action. EURACTIV, 3. 7. 2020. <https://www.euractiv.com/section/transport/news/eu-hits-10-countries-with-voucher-gate-legal-action/>, 15.10.2020.
- Nemčija, Zvezno ustavno sodišče (Bundesverfassungsgericht - BVerfG) 1 BvR 1027/20, Rn. 1-11, 12. 5. 2020, ECLI:DE:BVerfG:2020:rk20200512.1bvr102720.
- Nemčija, Zvezno ustavno sodišče (Bundesverfassungsgericht - BVerfG) 1 BvR 1021/20, Rn. 1-13, 13. 5. 2020, ECLI:DE:BVerfG:2020:rk20200513.1bvr102120.
- Nemčija, Zvezno ustavno sodišče (Bundesverfassungsgericht - BVerfG) 2 BvR 483/20, 19. 5. 2020, ECLI:DE:BVerfG:2020:rk20200519.2bvr048320.

- Nemčija, Zvezno ustavno sodišče (Bundesverfassungsgericht - BVerfG) 2 BvR 474/20, 19. 3. 2020, EC LI:DE:BVerfG:2020:rk20200319.2bvr047420.
- Odlok o začasni splošni prepovedi gibanja in zbiranja ljudi na javnih mestih in površinah v Republiki Sloveniji ter prepovedi gibanja izven občin. Ur. l. RS, št. 38/20 in 51/20.
- Odlok o začasni splošni prepovedi gibanja in zbiranja ljudi na javnih krajih, površinah in mestih v Republiki Sloveniji ter prepovedi gibanja izven občin. Ur. l. RS, št. 52/20 in 58/20.
- Odredba ministra za zdravje o razglasitvi epidemije nalezljive bolezni SARS-CoV-2 (COVID-19) na območju Republike Slovenije. Ur. l. RS, št. 19/20.
- Palombella, G. (2007). From Human Rights to Fundamental Rights: Consequences of a conceptual distinction. Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie/Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy, let. 93, št. 3, str. 396-426.
- Poslovnik Sodišča EU. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:265:0001:0042:SL:PDF>, 17. 10. 2020.
- Sauter, W. (2013). Proportionality in EU Law: A Balancing Act? TILEC Discussion Paper No. 2013-003, Tilburg Law and Economics Center (TILEC), str. 1-31.
- Scally, D. Class-action lawsuit launched over Covid-19 ski resort, 22. 4. 2020. <https://www.irishtimes.com/news/world/europe/class-action-lawsuit-launched-over-covid-19-ski-resort-1.4235393>, 15.10.2020.
- Schmidt, N. Austrian officials face lawsuit from 2,500 tourists over ski resort outbreak, 1. 4. 2020. <https://edition.cnn.com/travel/article/austria-ski-resort-ischgl-coronavirus-intl/index.html>, 15.10.2020.
- SEU *Achbita*, C-157/15, 14. 3. 2017, ECLI:EU:C:2017:203.
- SEU *Afton Chemical*, C 343/09, 8. 7. 2010, ECLI:EU:C:2010:419.
- SEU *Arnold André*, C-434/02, 14. 12. 2004, ECLI:EU:C:2004:800.
- SEU *Azienda Agro Zootecnica Franchini in Eolica di Altamura*, C-2/10, 21. 7. 2011, ECLI:EU:C:2011:502.
- SEU *CNIL*, C-136/17, 24. 9. 2019, ECLI:EU:C:2019:773.
- SEU *Delvigne*, C-650/13, 6. 10. 2015, ECLI:EU:C:2015:648.
- SEU *Deutsches Weintor*, C-544/10, 6. 9. 2012, ECLI:EU:C:2012:526
- SEU *Digital Rights Ireland in drugi*, C-293/12 in C-594/12, 8. 4. 2014, ECLI:EU:C:2014:238.
- SEU *Dokter in drugi*, C-28/05, 7. 6. 2007, ECLI:EU:C:2006:408.
- SEU *Janukovič proti Svetu*, T-346/14, 19. 7. 2017, ECLI:EU:T:2016:497.
- SEU *Komisija proti Avstriji*, C-28/09, sklepni predlogi generalne pravobralnike Verice Trstenjak, 16. 12. 2010, ECLI:EU:C:2010:770.
- SEU *Lanigan*, C 237/15 PPU, 16. 7. 2015, ECLI:EU:C:2015:474.
- SEU Mnenje 1/15 glede predloga sporazuma med Kanado in Evropsko unijo o prenosu in obdelavi podatkov iz evidence podatkov o potnikih, 26. 7. 2018, ECLI:EU:C:2017:592.
- SEU Mnenje 1/17, Sporazum CETA EU-Kanada, 30. 4. 2019, ECLI:EU:C:2019:341.
- SEU *Nelson in drugi*, C-581/10 in C-629/10, 23. 10. 2012, ECLI:EU:C:2012:657.
- SEU *Philip Morris*, C-547/14, 4. 5. 2016, ECLI:EU:C:2016:325.
- SEU *Ryanair/Komisija (Danska)*, T-278/20, tekoča zadeva.
- SEU *Ryanair/Komisija (Švedska)*, T-379/20, tekoča zadeva.
- SEU *Ryanair/Komisija*, T-238/20, tekoča zadeva.
- SEU *Ryanair/Komisija*, T-388/20, tekoča zadeva.
- SEU *Ryanair/Komisija*, T-259/20, tekoča zadeva.
- SEU *Sky Österreich*, C-283/11, 22. 1. 2013, ECLI:EU:C:2013:28.
- SEU *Stadtparkasse Magdeburg*, C-580/13, sklepni predlogi generalnega pravobralnika Cruz Villalon, 16. 4. 2015, ECLI:EU:C:2015:243.
- SEU *Volker und Markus Schecke in Eifert*, C-92/09 in C 93/09, 9. 11. 2010, ECLI:EU:C:2010:662.
- SEU *WebMindLicenses*, C-419/14, 17. 12. 2015, ECLI:EU:C:2015:832.
- Sorensen, E. Data Protection and the coronavirus: Key measures your business should be taking, 11.5.2020. <https://www.activemind.legal/guides/data-protection-corona/>, 17.10.2020.
- Trstenjak, V. (2020). Temeljne pravice v času koronakrize z vidika prava EU. Pravna praksa, let. 39, št. 22, str. II-VIII.
- Trstenjak, V., Beysen, E. (2012). Das Prinzip der Verhältnismäßigkeit in der Unionsrechtsordnung. EuR Europarecht, let. 47, št. 3, str. 265-284.
- Trstenjak, V., Beysen, E. (2013). The Growing Overlap of Fundamental Freedoms and Fundamental Rights in the Case Law of the CJEU. European Law Review, let. 38, št. 3, 293-315.
- USRS U-183/20, Odločba, 27. 8. 2020, ECLI:SI:USRS:2020:U.183.20.
- Verordnung des Bundesministers für Soziales, Gesundheit, Pflege und Konsumentenschutz betreffend vorläufige Maßnahmen zur Verhinderung der Verbreitung von COVID-19, BGBl.IINr:96/2020, idF BGBl.IINr.151/2020.

- Watson. »Corona-Schleuder« Ischgl: Österreich droht teure Sammelklage, 13. 4. 2020. <https://www.watson.de/international/coronavirus/575437490-corona-schleuder-ischgl-oesterreich-droht-teure-sammelklage>, 15.10.2020.
- Wolf Theiss. Slovenian courts in the times of Coronavirus: Have creditors been left with nothing? <https://www.wolftheiss.com/knowledge/client-alerts/detail/slovenian-courts-in-the-times-of-coronavirus-have-creditors-been-left-with-nothing/>, 15.10.2020.
- ZZUSUDJZ, Ur. l. RS, št. 36/20 in 61/20.
- ZIUZEOP, Ur. l. RS, št. 49/2020, 10.4.2020.
- ZNB, Ur. l. RS, št. 65/95 ter spremembe.